

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми
вдосконалення чинного
законодавства України**

Випуск XXVII

м. Івано-Франківськ, 2011

ПОВНОВАЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ ТА СУДОЧИНСТВА В ГАЛИЧИНІ У СКЛАДІ АВСТРІЇ (1775-1848 РР.).

УДК 342.53(477.83/.86)(1775-1848рр.)

На сучасному етапі розвитку нашої держави важливим завданням є формування та діяльність органів місцевого самоврядування за зразком інших європейських держав. А тому актуальним є звернення до досвіду функціонування таких органів у різні історичні періоди з метою поглиблення і розширення історико-правових знань про діяльність органів управління Галичиною у складі Австрії.

Ці питання в різні часи досліджували такі науковці як В.Лозинські, В.Кульчицький, І.Настасяк, С.Гродзінській та інші.

Після інкорпорації Галичини до Австрії перед Віднем постало питання про запровадження на приєднаних територіях такого ж устрою, як в коронних землях монархії. У період австрійського правління в Галичині було запроваджено нові підходи у сфері управління та самоврядування. Королівство Галичини і Лодомерії мало статус коронного краю і було наділене такими ж правами, як й інші складові частини імперії. Таким чином, державно-правові акти Австрійської держави надали Галичині більше прав й усунули обмеження, які існували за Речі Посполитої [6, с. 54].

Після того, як на галицьких теренах з'явилися австрійські війська, і було проголошено приєднання Галичини до складу Австрійської імперії, у Львові обладнано резиденцію австрійського губернатора та центр адміністративної влади нової провінції – Королівства Галичини та Лодомерії з князівством Освенцимським і Заторським. 4 жовтня 1772 р. мешканці Львова, що перетворився на важливий адміністративний центр, склали урочисту присягу новій владі. Австрійський уряд відразу ж змінив адміністративну систему польської держави і створив нове централізоване управління [6, с. 56].

У 1786 р. у зв'язку і з скасуванням магдебурзького права у Львові також було ліквідовано міські самоврядні органи. Заново створений магістрат як міський орган державної адміністрації з виконавчими функціями влади розпочав свою діяльність 1 грудня 1789 р. відповідно до патенту цісаря Йосифа II від 6 листопада 1789 р. [3, с. 68]. Із усього переліку прав самоврядування за містом залишалось обмежене право судочинства й управління громадським майном. На території Галичини створювались “юридики” – ділянки, вилучені з підпорядкування міської адміністрації [7, с. 50].

У 1793 р. Йосиф II видав патент, що проголошував магістрати як міську владу. Функцію нагляду повинні були виконувати міські відділи, до складу яких мали входити кількадесят міщан, визначених шляхом голосування. Магістрати складались з кільканадцяти обраних на чотири роки райців (з початку XIX ст. – пожиттево). Саме магістрату належала основна влада в місті, а міський відділ виконував лише обмежений нагляд над деякими його діями. Бургомістр був звичайним державним чиновником, з тією тільки відмінністю, що оплачувався з міської, а не з державної каси [2, с. 133]. Магістрат поділявся на три сенати: цивільний, карний і політичний. Два перші виконували функцію судочинства, а останній займався господарськими справами. Сфера діяльності цивільного сенату охоплювала і питання торгівлі. Карний сенат виносив покарання лише в тій місцевості, де діяв, розглядаючи справи незалежно від стану. Політичний сенат, окрім адміністративних справ, розглядав конфліктні ситуації, що стосувались підданства [7, с. 9].

Йосифінський патент від 31 серпня 1786 р. було застосовано до організації влади міста Львова. Організований у такий спосіб львівський магістрат розпочав свою роботу з 1 грудня 1787 р. [7, с. 79–80]. Керували львівським магістратом президент і віце-президент. У його складі працювали 12 радників у цивільно-карних справах, 4 у політичних справах, 4 секретарі, 4 протоколісти, та 24 інших службовців. Крім того, допоміжні функції виконували 20 осіб – судові слуги, сторожі, доглядачі в'язниць і кат [7, с. 66]. Нова система влади залишила за Львовом обмежене самоврядування. Міський відділ зріс до 60 осіб, однак в умовах надмірної бюрократизації не мав вагомого значення при магістраті, що переважно складався з приїжджих чиновників – німців і чехів.

Першочерговим завданням австрійського уряду було організувати

управління приєднаними територіями на зразок коронних земель Австрійської монархії, запровадити там дію загальноавстрійських норм права. Характерно, що нову владу не бентежило, що Галичина була соціально неоднорідною за національністю мешканців і складалася з польської – західної, та української – східної частини. Необхідно відзначити, що відразу після приєднання західноукраїнських земель до складу держави Габсбургів було розпочато процес заміни польського законодавства на австрійське. Передусім укладали збірники, у яких друкували правові акти для використання в Галичині.

Вартим уваги є те, що приєднання Галичини збіглося з процесом кодифікації австрійського законодавства, відтак ці землі стали територією для апробації окремих кодексів [8]. Зокрема, 1797 р. в Західній, а в 1798 р. у Східній Галичині запроваджено новий цивільний кодекс (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), який став базою для подальшого удосконалення цивільного законодавства. 1 червня 1811 р. він був затверджений цісарським патентом, однак вступив в дію з 1 січня 1812 р. на території всієї держави (на Буковині кодекс набрав чинності дещо пізніше – у лютому 1816 р.). Кодекс, що діяв аж до 1933 р., складався з 1502 статей і поділявся на три частини. У вступі було викладено загальні положення про цивільний закон, у першій частині було обгрунтовано особисті права, у другій – майнові права, у третій – спільні постанови стосовно особистих і майнових прав [8]. Джерелами кодексу були пандектне право, Пруське цивільне уложення 1794 р. і провінційне право деяких австрійських земель [8].

У Західній Галичині з 1796 р., а в Східній – з 1807 р. діяв цивільно-процесуальний кодекс, запроваджений в Австрійській державі у 1781 р. У 1796 р. для апробації у Західній Галичині, а наступного року – у Східній, введено в дію кримінальний кодекс (також відомий як Францішкана), підготовлений австрійським криміналістом Зонненфельдом. Він поділявся на дві частини: перша торкалася норм кримінального матеріального права, а друга – самого процесу. Цей кодекс у 1803 р. поширено на усю територію Габсбурзької імперії [1, с. 71].

У 1785 р. в адміністративних центрах країв імперії, зокрема у Львові, створено дирекції поліції, які забезпечували охорону існуючого ладу і встановлених порядків. У циркулах організовано окремі комісаріати поліції. Щоправда, інколи поліція виконувала не лише функцію збереження публічної безпеки, але й слугувала каральним інструментом австрійського уряду [5, с.63]. У 1793 р. у Відні засновано Міністерство поліції, якому підпорядковувалися дирекції поліції у регіонах [5, с. 66].

Після приєднання Галичини та Буковини до Австрії на цих землях певний час функціонувала попередня судова система [6]. Цивільні справи розглядали земські суди, кримінальні справи – гродські, а земельні справи – підкоморські суди. Селян судили домініалі суди. Невдовзі у Львові було засновано Верховний губернаторський суд як апеляційний для всіх нижчих судів Галичини [6]. Згодом, а саме в 1774 р., замість нього створено Цісарсько-

Королівський трибунал, при якому з 1775 р. функціонувала Апеляційна Рада. Трибунал і Рада підпорядковувались Вищій палаті справедливості у Відні. Трибунал мав право помилування засуджених до страти селян. У випадку особливо тяжких порушень і злочинів, це право надавалося лише австрійському імператорові. Найвищою інстанцією судового нагляду з 1780 р. став Галицький сенат у складі Верховної судової палати, що засідала у Відні. Одночасно із заснуванням королівського трибуналу при губернаторстві було створено суд з фінансових справ. Йосиф II ліквідував цю організацію судівництва у 1784 р., бажаючи уніфікувати судову систему у всій країні [7, с. 9].

Зміни зачепили і нижчу ланку судівництва, зокрема у 1781 р. було засновано адвокатуру [1, с. 64]. У 1783 р. колишні польські судові установи були ліквідовані. У 1784 р. шляхетський суд постав у Львові (Landrecht), в 1787 р. у Станіславові та Тарнові, в 1796 р. – в Кракові і Любліні, а в 1804 р. у Чернівцях (розглядали цивільні та кримінальні справи шляхти). У 1787 р. в Галичині засновано окремі кримінальні суди у кожному з 19 циркулів (шість діяли окремо, а 13 функціонували при міських магістратах). Компетенцію шляхетських судів, відтак, було обмежено розглядом виключно цивільних справ галицької шляхти [7, с. 9]. У 1820 р. у Львові створено окремий Кримінальний суд, що призвело до втрати юрисдикції львівського магістрату в кримінальних справах. Відтак залишилися лише два сенати: цивільно-судовий і політичний. Такий стан справ у судочинстві існував аж до революції 1848–1849 рр., коли було утворено повітові, повітові колегіальні, окружні суди та вищий крайовий суд у Львові [4, с. 9].

Одним із перших кроків, до яких вдалася австрійська влада був адміністративний поділ здобутої території на округи (циркули) і дистрикти. Відтак, Королівство Галичини і Лодомерії було поділено на шість циркулів і 59 дистриктів.

Австрійська влада не мала точної карти коронного краю, так само як не існувало остаточних кордонів Габсбурзької монархії, проте організацію та впорядкування нових адміністративно-територіальних одиниць було завершено вже наприкінці 1773 р.

Циркули очолювали старости (Kreishauptmann – (capitaneus). До їхньої компетенції входили адміністративні та поліцейні справи, нагляд за торгівлею і промисловістю, призов до армії тощо. Крім цього, вони здійснювали нагляд над органами міста, самоврядування яких було значно обмежене, а згодом ліквідоване. Штат циркулу становив 10–12 осіб і до нього входили: староста, три-чотири комісари, секретар, два канцеляристи, один або більше практикантів і два кур'єри. Старост і комісарів призначав безпосередньо імператор, усіх інших – староста [4, с. 11].

Штат циркулу зазвичай не справлявся з роботою і старости нерідко вимушені були утримувати приватних секретарів і працювали у вихідні дні.

Вищеподаний адміністративно-територіальний поділ був новим у політиці

Австрії стосовно її провінцій. Завдяки такому поділу циркул ставав своєрідним посередником між губернією та дистриктом. Він контролював діяльність дистриктів, приймав від них рапорти та звітував про свою діяльність перед губернією. Створюючи таку велику кількість дистриктів у Галичині, австрійський уряд мав на меті допомогти їхнім керівникам здійснювати управління досі невідомою для них територією, зокрема проводити переписи населення, накопичувати відомості про потенційних платників податків. Вважалося, що робота, поділена між такою кількістю службовців, буде ефективнішою.

З метою обліку нерухомого майна, підтвердження і зміцнення прав землевласників, але в першу чергу – вдосконалення системи збору податків, відання справами спадковості, купівлі-продажу, 24 березня 1780 р. на основі патенту імператора Йосифа II при королівському трибуналі у Львові створено так звану Галицьку Крайову табулю (*Galizische Landtafel*). Після судової реформи 1784 р., у результаті якої було ліквідовано королівський трибунал, вона підлягала львівському шляхетському суду. На початку XIX ст. від Крайової табулі відокремлено книги для запису шляхетських прав під назвою “Шляхетські метрики” і передано їх Становому комітетові Галицького станового сейму. Табуля при шляхетському суді у Львові була єдиною для всієї Галичини (“Королівства Галичини і Лодомерії”). Усі рішення у фабулярних справах мав виносити лише Львівський шляхетський суд. У 1792 р. заснована і львівська міська табуля, яка влилася до Крайової аж у 1860 р.

Проте такий адміністративно-територіальний поділ Галичини проіснував недовго. Галицька придворна канцелярія 2 вересня 1780 р. видала декрет, яким зобов’язувала галицького губернатора здійснити новий поділ. До уваги брали і новий адміністративно-політичний поділ монархії Габсбургів 1782 р., за яким основною адміністративною одиницею стала губернія. 22 березня 1782 р. імператриця Марія Терезія видала патент, згідно з яким було ліквідовано поділ на дистрикти. Натомість запроваджено поділ на циркули, які називали також округами. У Коронному краї Галичини-Лодомерії після 1782 р. виділялося 18 округів.

Отже, після приєднання Галичини до Австрії, австрійський уряд здійснив заходи щодо інкорпорації Галичини, поширив ряд державно-правових інститутів, через які намагався утвердитися в краї. Управління Галичиною було здійснено на зразок чинного в Австрії і було ефективним методом контролю за віддаленими землями.

1. Андрусяк Т.Г. Бальцер Освальд Мар’ян / Т.Г.Андрусяк // *Юридична енциклопедія: у 6 т. Т.1: А–Г. / редкол. Ю.С. Шемчушенка (від. ред.) та ін. – К.: Укр. енциклопедія, 1998. – С.187.*
2. Бардах Ю. *История государства и права Польши* / Ю. Бардах, М. Пиетрчак, П. Лесногорский; пер. с пол. – М.: *Юридическая литература*, 1980. – 559
3. Кайндль Р. Ф. *Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / Кайндль Р. Ф.; пер. з нім. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 300 с.*
4. Козицький А. *Австрійці* / Андрій Козицький // *Енциклопедія Львова: у 3 т. Т.1. / за*

ред. Андрія Козицького та Ігоря Підкови. – Львів : Літопис, 2007. – С. 29.

5. Кульчицький В. До питання про Галицький становий сейм (1775–1848 рр.) / В. Кульчицький // Наукові записки Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 1956. – Вип. 3. – Т. 38. – С. 65–71.
6. Лозинський М. Утворення українського коронного краю в Австрії / М.Лозинський. – Львів, 1915. – 75 с.
7. *Pamiętniki urzędników galicyjskich / przygot. I. Homola, B. Łopuszański.* –Kraków : Wydwo Literackie, 1978. – 450 s.
8. Пристер Е. Краткая история Австрии / Е. Пристер ; пер. с нем. – М. : Изд-во иност. л-ры, 1952. – 509 с.

Питльована В.П. Повноваження і діяльність місцевого управління та судочинства в Галичині у складі Австрії.

Запропонована стаття присвячена періоду австрійського правління в Галичині під час якого було запроваджено нові підходи у сфері управління та самоврядування, встановлено нову судову систему, а також поширено австрійське законодавство.

Ключові слова: коронний край, магістрат, циркулі, дистрикти, кодекс, судова система.

Пытльованая В.П. Полномочия и деятельность местного управления и судопроизводства в Галичине в составе Австрии.

Предложенная статья посвящена периоду австрийского управления в Галичине во время которого были введены новые подходы в сфере управления и самоуправления, установлено новую судебную систему, а также распространено австрийское законодательство.

Ключевые слова: коронный край, магистрат, циркули, дистрикты, кодекс, судебная система.

Pytlyovana V.P. Plenary Powers and Activity of Local Administration and Court System in Galicia as a Part of Austria.

The proposed article is devoted to the period of Austrian Administration in Galicia which was marked by new approaches in the fields of management and self-government, introduction of a new court system and expansion of Austrian legislation.

Key words: crown land, magistrate, counties (circles), districts, code, court system